

Završni Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha za period 2017-2020. godina, sa Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2020. godinu

mart 2021. godine

SADRŽAJ

I UVODNI REZIME	3
II INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU STRATEŠKIH I OPERATIVNIH CILJEVA (STATUS INDIKATORA USPJEHA)	5
III TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE O IMPLEMENTACIJI AKCIONOG PLANA ZA 2020. GODINU .	10
TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE.....	10
V OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA ZA CJELOKUPAN PERIOD SPROVOĐENJA STRATEŠKOG DOKUMENTA	23
VI PREPORUKE ZA NAREDNI CIKLUS PLANIRANJA POLITIKE	25

I UVODNI REZIME

Akcionim planom za sprovođenje Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha za period 2017-2020. godina predviđene su ukupno 43 mjere od čega je u 2020. godini planirano sprovođenje 11 mjera. U periodu 2017-2020. godina ukupno je realizovano **72%** mjera i utrošeno **78%** planiranih sredstava. Tokom 2020. godine realizovano je 5 mjera i utrošeno 88% planiranih sredstava.

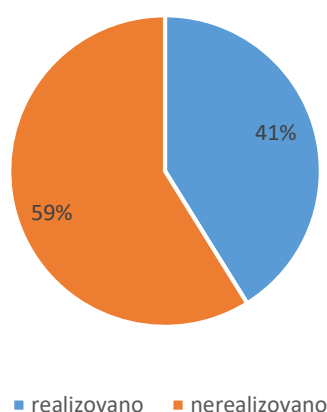
Sprovođenje Strategije u proteklom četvorogodišnjem periodu (2017-2020) doprinijelo je postizanju ciljeva utvrđenih strategijom što je detaljnije opisano u poglavlju II (informacija o napretku u postizanju strateških i operativnih ciljeva - status indikatora uspjeha).

Status indikatora uspjeha je sljedeći:

- **Indikator učinka 1:** (*Stepen usklađenosti pravnog okvira s relevantnom pravnom tekovinom EU*) - Potpuna usklađenost je postignuta sa 11 od 12 direktiva u oblasti kvaliteta vazduha tako da je vrijednost indikatora **91.6%**. U odnosu na polaznu vrijednost **ostvaren je napredak od 21.6 %**.
- **Indikator učinka 2:** (*Redovno izvještavanje o kvalitetu vazduha i emisijama zagađujućih materija u vazduh*) - **Broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha je u odnosu na polaznu vrijednost (7) povećan na 10. Godišnji izvještaji o kvalitetu vazduha izrađivani su redovno tokom cijelog perioda izvještavanja, dok je izvještaj o inventaru emisija zagađujućih materija u vazduh izrađen samo 2020. godine sa ažuriranim podacima za period 1990-2018. Pauza u redovnom izvještavanju o inventaru emisija zagađujućih materija u vazduh trajala je 6 godina (2013 -2020). U odnosu na broj novopostavljenih stanica za praćenje kvaliteta vazduha vrijednost indikatora je porasla za 42,8%, dok vrijednost indikatora za redovno izvještavanje za 2020. godinu iznosi 100%.**
- **Indikator učinka 3:** (*Stepen sprovođenja mjera predviđenih strateškim dokumentima*) U periodu 2017-2020. godina realizovana je 31 od 43 planirane mjere, sa ukupnom vrijednošću indikatora uspjeha od **72%**. U odnosu na prethodni izvještajni period (2013 -2016) **stepen realizacije bilježi pad od 4.9%**.
- **Indikator učinka 4:** (*Vrijednosti emisija zagađujućih materija po sektorima*)- Prema dostupnim podacima iz inventara, **emisije ugljen-monoksida i suspendovanih čestica iz sektora sagorijevanja goriva u malim ložištima blago su povećane u 2018. godini u odnosu na 2015. godinu. U sektoru sagorijevanja goriva u industriji bilježe se smanjenja emisija svih zagađujućih materija, dok su u sektoru saobraćaja za 2018.godinu povećane emisije azot-dioksida, ugljen-monoksida i suspendovanih čestica PM10, dok su emisije suspendovanih čestica PM2.5 smanjene.**

Ukupna planirana sredstva za sprovođenje Akcionog plana za period 2017-2020. godina iznosila su €23.287.500. Ukupna utrošena sredstva iznose **€ 9,582.481 (41%)**. Odnos planiranih i utrošenih sredstava dat je na grafičkom prikazu 1.

Grafik 1- Odnos planiranih i utrošenih sredstava

Nerealizovane mjere mogu se podijeliti u nekoliko grupa da bi se ukazalo na probleme u sprovođenju utvrđenih strateških ciljeva, kao i na okolnosti koje su uzrokovale odlaganje ili odustajanje od sprovođenja planiranih mjera:

- Mjere koje su direktno usmjerene na smanjenje zagađivanja vazduha su u velikoj mjeri realizovane, ali za dvije ključne mjere iz ovog seta mjera još nije postignut odgovarajući napredak. Radi se o faznoj izgradnji infrastrukture za toplifikaciju Pljevalja. Prva faza planirana je tokom 2019. godine i podrazumijevala je izgradnju gradske toplane u Pljevljima. Opština Pljevlja odustala je od realizacije ove mjere. Tokom 2020. godine planiran je početak radova na izgradnji druge faze infrastrukture za toplifikaciju Pljevalja, u okviru koje je planirano povezivanje sa izvorom toplotne energije u TE Pljevlja ili planiranom gradskom toplanom. EPCG je u junu 2020. godine potpisala ugovor sa izvođačem radova na rekonstrukciji TE Pljevlja, koji obuhvataju i izgradnju magistralnog toplovoda. Do kraja 2020. godine nije završena izrada glavnog projekta i radovi nisu započeti. U narednom periodu neophodno je razmotriti odgovarajuća tehnička rješenja za iskorišćavanje toplotne energije iz TE Pljevlja i povezivanje izvora energije sa lokalnom infrastrukturom, koju je potrebno izgraditi. Zbog višedecenijskog odlaganja ovog kapitalnog projekta, kroz predlog inovirane Strategije upravljanja kvalitetom vazduha razmatrani su efekti alternativnog pristupa kroz postupno unapređivanje uređaja za grijanje domaćinstava.

- Zbog ograničenih kapaciteta jedinica lokalne samouprave u pogledu zaštite vazduha, tokom 2019. godine je u okviru projekta „Jačanje kapaciteta za ubrzanje procesa pregovaranja sa EU“, koji finansira Ministarstvo vanjskih poslova Norveške, održana je radionica na temu „Lokalni planovi kvaliteta vazduha i ažuriranje Strategije upravljanja kvalitetom vazduha“ na kojoj su razmotrena brojna pitanja zaštite vazduha na lokalnom nivou. U skladu sa zaključcima radionice izrađene su Smjernice za integrisanje lokalnih planova kvaliteta vazduha u ažuriranu Nacionalnu strategiju upravljanja kvalitetom vazduha, tako da planovi kvaliteta vazduha za Nikšić i Podgoricu nisu ažurirani kroz mjere koje su planirane za 2018. i 2019. godinu. Opština Pljevlja nije izradila bazu podataka o kolektivnim i individualnim ložištima u u opštini, što je takođe bilo planirano tokom 2018. godine. Slična aktivnost je tokom 2020. godine realizovana u opštini Bijelo Polje uz pomoć nevladinog sektora.

- U skladu sa mjerama predviđenim Strategijom, tokom 2019. godine izvršeno je proširenje mreže za praćenje kvaliteta vazduha koja sada ima 10 automatskih stanica, a u martu 2020. godine ažuriran je inventar emisija za period 2012-2018. godina. Međutim, Strategijom je planirano dalje unapređivanje podataka o kvalitetu vazduha i emisijama zagađujućih materija u vazduh kroz izradu projekcija emisija (2018), akreditaciju laboratorije Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju, izgradnju kapaciteta za modeliranje kvaliteta vazduha (2019) kao i unapređenje zdravstvene statistike da bi se omogućila dalja

istraživanja uticaja zagađenja vazduha na zdravlje ljudi (2020). Navedene mjere nisu realizovane. Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju planira akreditovanje laboratorije krajem 2022. godine, dok će se modeliranje kvaliteta vazduha unaprediti kroz realizaciju IPA sredstava tokom 2021. godine. Izrada projekcija emisija koja je u nadležnosti Agencije za zaštitu prirode i životne sredine nije bila moguća bez ažuriranja inventara, ali je i dalje neizvjesna zbog upitnih kapaciteta Agencije u ovom pogledu. Iz Ministarstva zdravlja najavljeno je unapređenje zdravstvene statistike u narednom periodu, koje zbog vanrednog opterećenja cjelokupnog zdravstvenog sistema zbog pandemije korona virusa nije bilo moguće tokom 2020. godine.

- Četiri nerealizovane mjere se odnose na unapređenje zakonodavnog okvira. U skladu sa dinamikom evropskih integracija donošenje Uredbe o maksimalnim nacionalnim emisijama koje je planirano za 2018. godinu odloženo je za period nakon utvrđivanja obaveznih smanjenja emisija u dijalogu sa Evropskom komisijom. Od ovog dogovora takođe zavisi ratifikacija Geteborskog protokola uz Konvenciju o prekograničnom prenosu zagađenja vazduha na velikim udaljenostima, jer se obavezna smanjenja emisija takođe utvrđuju ovim protokolom. Još dvije mjere iz ovog paketa odnose se na amandmane Protokola o teškim metalima i Protokola o dugotrajnim organskim zagađujućim materijama (POPs) čije je usvajanje neophodno razmotriti u narednom periodu.

II INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU STRATEŠKIH I OPERATIVNIH CILJEVA (STATUS INDIKATORA USPJEHA)

Politika zaštite vazduha sprovodi se u skladu sa planiranim aktivnostima i nalazi se pod lupom kako domaće tako i međunarodne javnosti. U okviru procesa evropskih integracija, godišnji izvještaji o napretku za prethodni period (2017 -2020. godina) vrlo su pozitivni u pogledu sprovođenja ove politike. Sumarno, Evropska komisija u izvještajima za protekli period ukazuje na sljedeće:

- harmonizacija zakonodavstva u oblasti kvaliteta vazduha je na naprednom nivou;
- o sprovođenju nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha redovno se izvještava;
- Implementacija usvojenih Akcionih planova je i dalje izazov.

U navedenim izvještajima nema specifičnih preporuka već se uglavnom konstatuje ostvaren napredak, npr. proširenje mreže za praćenje kvaliteta vazduha, ponovo uspostavljanje izvještavanja o emisijama u vazduhu i unapređenje pravnog okvira i sprovođenja praćenja kvaliteta goriva.

U zajedničkoj poziciji EU vezanoj za otvaranje pregovaračkog poglavlja 27, koja je donijeta krajem 2018. godine, EU podstiče Crnu Goru da unaprijedi rad na smanjivanju emisija iz glavnih izvora kao što su sagorijevanje čvrstih goriva u domaćinstvima, saobraćaj i proizvodnja energije. Ovim dokumentom definiše se i završno mjerilo kojim se od Crne Gore očekuje potpuno usklađivanje sa revidiranom Direktivom o smanjenju emisija određenih zagađujućih materija (NEC Direktiva 2016/2284/EU), definisanje obaveza smanjenja emisija kroz postizanje sporazuma sa EU, redovno izvještavanje o emisijama, izrada Programa kontrole zagađivanja vazduha, redovno preduzimanje mjera za smanjenje zagađenja i izrada ili ažuriranje planova kvaliteta vazduha.

Sprovođenje velikog broja aktivnosti definisanih završnim mjerilom je započeto (unapređeno je izvještavanje o emisijama, izrađen Program kontrole zagađivanja vazduha dok je

preduzimanje mjera za smanjenje zagađenja i ažuriranje planova kvaliteta vazduha, kroz novu strategiju upravljanja kvalitetom vazduha, u toku.

Kroz strateški okvir Crne Gore planirane su određene aktivnosti vezane za kvalitet vazduha: proširenje i poboljšanje nacionalne mreže za praćenje kvaliteta vazduha i unapređenje laboratorije ZHMS za ispitivanje kvaliteta vazduha u skladu sa EU standardima (*Pravci razvoja Crne Gore 2018-2021*).

Ovaj cilj ispunjen je tokom izvještajnog perioda realizacijom IPA projekta „Izgradnja kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha u Crnoj Gori“, kroz koji je broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha povećan sa 7 na 10, dok je cijela mreža opremljena novim analizatorima za praćenje kvaliteta vazduha. Vrijednost novonabavljene opreme je milion eura. Laboratorija ZHMS još nije akreditovana za praćenje kvaliteta vazduha.

Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine planirano je zaustavljanje degradacije vrijednosti obnovljivih prirodnih resursa: biodiverziteta, vode, vazduha, zemljišta:

- primjenom najbolje dostupne prakse i dostupnih čistih i inovativnih tehnologija značajno umanjiti zagađenje vazduha, vode i zemljišta; poboljšati kontrolu zagađenja vazduha, vode i zemljišta od uticaja emisija iz industrije i saobraćaja; prioritetno realizovati aktivnosti usmjerene na rješavanje problema zagađenja vazduha, naročito zagađenja suspendovanim česticama iz različitih izvora; unaprijediti podatke o stanju vazduha u skladu s potrebom unapređenja stanja vazduha i efikasne kontrole zagađenja vazduha; kontinuiranim i sveobuhvatnim praćenjem kvaliteta vazduha uz utvrđivanje uzročno-posljedičnih veza zagađenja i efikasnosti djelovanja nadležnih institucija, naročito u pogledu dosljedne primjene propisa; povećanje broja mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha; razvijanje sistema modeliranja kvaliteta vazduha kako bi se smanjili troškovi monitoringa podataka u realnom vremenu i povećala pokrivenost podacima o stanju kvaliteta vazduha; sprovođenje horizontalnih mjera zaštite vazduha integrisanjem politike kvaliteta vazduha u druge sektorske politike.

Značajan dio predviđenih mjera je realizovan, kroz poboljšanu kontrolu zagađenja vazduha, realizaciju aktivnosti usmjerenih na rješavanje problema zagađenja vazduha, suspendovanim česticama iz različitih izvora. Unaprijeđeni su podaci o stanju vazduha kontinuiranim i sveobuhvatnim praćenjem kvaliteta vazduha uz utvrđivanje uzročno-posljedičnih veza zagađenja, povećan je broj mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha, a razvoj sistema modeliranja kvaliteta vazduha je u toku.

Nacionalna strategija upravljanja kvalitetom vazduha donešena je 2013. godine radi ispunjenja sljedeća 3 cilja:

- Unaprijeđenje pravnog i institucionalnog okvira, izgradnja kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha;
- uspostavljanje strateškog okvira u oblasti upravljanja kvalitetom vazduha;
- smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduhu.

Ključna dostignuća i izazovi u postizanju ovih ciljeva u proteklom periodu mogu se sumirati na sljedeći način:

Operativni cilj 1 - Unaprijeđenje pravnog i institucionalnog okvira, izgradnja kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha

U periodu 2017-2020 pravni okvir u oblasti zaštite vazduha unaprijeđen je usklađivanjem sa:

- Direktivom (EU) 2016/802 o smanjenju sadržaja sumpora u određenim tečnim gorivima kroz donošenje Uredbe o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla ("Službeni list Crne Gore", br. 017/17);
- Direktivom (EU) 2015/1480 izmjeni određenih priloga direktiva 2004/107/EC i 2008/50/EC o referentnim metodama, validaciji podataka i lokaciji mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha, kroz donošenje Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o uspostavljanju mreže mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha ("Službeni list Crne Gore", br. 064/18);
- Direktivom 2014/99/EU, kojom se usljed tehničkog napretka mijenja Direktiva 2009/126/EC o rekuperaciji benzinskih isparenja tokom punjenja motornih vozila na benzinskim stanicama, kroz donošenje Pravilnika o izmjenama Pravilnika o tehničkim standardima zaštite vazduha od emisija isparljivih organskih jedinjenja koje nastaju skladištenjem, pretakanjem i distribucijom motornih benzina („Sl. list CG", br. 8/19);
- Direktivom 2015/2193 o srednjim ložištima kroz donošenje Zakona o industrijskim emisijama ("Službeni list Crne Gore", br. 17/19).

Planirana unaprijeđenja institucionalnog okvira kao što su izgradnja kapaciteta za modeliranje kvaliteta vazduha i akreditacija laboratorije Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju su izostala.

U pogledu izgradnje kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha važno je napomenuti da je tokom izvještajnog perioda (2017-2020) realizovan IPA projekat „Izgradnja kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha u Crnoj Gori“ u okviru kojeg je nabavljena mjerna i analitička oprema za praćenje i analizu kvaliteta vazduha u vrijednosti od milion eura. Nova oprema je instalirana i puštena u probni rad u septembru 2019. godine. Situacija krajem 2020. godine je više nego zabrinjavajuća. Mjerni instrumenti na stanicama za praćenje prekograničnog uticaja na kvalitet vazduha (Velimlje, Opština Nikšić), kojom upravlja Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju nisu u funkciji i podaci sa ove stanice nisu dostupni za 2020. godinu. Što se tiče ostalih 9 stanica kojima upravlja Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, nakon isteka garantnog roka nije izvršena redovna kalibracija i servisiranje mjernih instrumenata, tako da su podaci za drugu polovinu 2020. godine nepouzdana i neuporedivi sa do sada validiranim podacima za period 2009. – 2019. godina.

Za praćenje uspjeha u postizanju ovog cilja utvrđeni su sljedeći indikatori:

- Indikator učinka 1: Stepenn usklađenosti pravnog okvira s relevantnom pravnom tekovinom EU

Potpuna usklađenost je postignuta sa 11 od 12 direktiva u oblasti kvaliteta vazduha tako da je vrijednost indikatora **91.6%**. U odnosu na polaznu vrijednost ostvaren je **napredak od 21.6 %**. Pravni okvir nije usklađen sa Direktivom (EU) 2016/2284 o smanjenju emisija određenih zagađujućih materija na nacionalnom nivou, jer za to još nisu ispunjeni tehnički preduslovi (izrada projekcija emisija na osnovu ažuriranog inventara), kao ni preduslovi vezani za tok pregovaračkog procesa sa EU – naime, da bi se uredbom utvrdili nivoi obaveznog smanjenja emisija zagađujućih materija koje obuhvata ova direktiva, prethodno je postići dogovor sa EU.

- Indikator učinka 2: Redovno izvještavanje o kvalitetu vazduha i emisijama zagađujućih materija u vazduhu

Broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha je u odnosu na polaznu vrijednost (7) povećan na 10. U decembru 2020. godine automatska stanica za praćenje prekograničnog zagađenja (Velimlje, Opština Nikšić) nije u funkciji, dok na ostalim stanicama ne funkcionišu pojedini analizatori. Posljednji Izvještaj o kvalitetu vazduha dostavljen je Evropskoj agenciji za životnu sredinu 2020. godine (sa podacima za 2019.). Posljednji Izvještaj o inventaru emisija zagađujućih materija u vazduh dostavljen je Sekretarijatu LRTAP Konvencije 2020. godine (sa podacima za period 1990-2018.). U odnosu na broj novopostavljenih stanica za praćenje kvaliteta vazduha vrijednost indikatora je **42,8%, dok je vrijednost indikatora za redovno izvještavanje povećano za 100%**.

U narednom periodu neophodno je nastaviti sa redovnim izvještavanjem o kvalitetu vazduha i emisijama zagađujućih materija u vazduh, vršiti redovno servisiranje i kalibraciju mjernih instrumenata, akreditovati laboratoriju ZHMS za praćenje kvaliteta vazduha, učiniti dostupnim podatke sa automatske stanice Velimlje i upotrijebiti izvještavanje o kvalitetu vazduha podacima dobijenim matematičkim modeliranjem.

Operativni cilj 2 - Uspostavljanje strateškog okvira u oblasti upravljanja kvalitetom vazduha

U periodu 2017-2020 godina strateški okvir u oblasti upravljanja kvalitetom vazduha unaprijeđen je:

- Donošenjem kratkoročnog akcionog plana za Opštinu Pljevlja u slučaju prekoračenja ili rizika od prekoračenja praga upozoravanja za sumpor-dioksid (2017)
- Ažuriranjem plana kvaliteta vazduha za Opštinu Pljevlja (2018)
- Izradom plana mjera za kontrolu zagađivanja vazduha u skladu s Direktivom (EU) 2016/2284 o smanjenju emisija određenih zagađujućih materija na nacionalnom nivou (2019)
- Izradom nacrtu Strategije upravljanja kvalitetom vazduha za period 2021-2029. godina (2020).

Za praćenje uspjeha u postizanju ovog cilja utvrđeni indikator je stepen sprovođenja mjera predviđenih strateškim dokumentima.

U 2020. godini realizovano je 5 od planiranih 11 mjera (**45%**) i realizovane su tri mjere iz prethodnog perioda, tako da je ukupno realizovana 31 od planiranih 43 mjera, sa ukupnom vrijednošću indikatora uspjeha od **72% za cijeli period realizacije strategije**.

Nerealizovane mjere ukazuju na višedecenijsko odlaganje realizacije projekta toplifikacije Pljevalja, ograničene kapacitete jedinica lokalne samouprave u pogledu zaštite vazduha, izostanak unaprijeđenja institucionalnog okvira i nerealno postavljanje rokova vezanih za predpristupne pregovore u Poglavlju 27.

Operativni cilj 3 - Smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh

Tokom perioda realizacije akcionog plana (2017-2020) realizovane su značajne mjere za smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh, usmjerene na ključne izvore emisija:

- Smanjenje emisija iz sagorijevanja goriva u malim ložištima podsticano je tokom cijelog izvještajnog perioda kroz mjere subvencionisane nabavke ekološki prihvatljivijih goriva (Opština Pljevlja) i finansijsku podršku u oblasti energetske

efikasnosti na cijeloj teritoriji Crne Gore. Takođe, donijeti su propisi o eko-dizajnu uređaja za grijanje domaćinstava¹;

- Smanjenje emisija iz sagorijevanja goriva u industriji dodatno je uređeno donošenjem novog Zakona o industrijskim emisijama (Sl. list Crne Gore br.17/19);
- Sa ciljem smanjenja emisija iz sagorijevanja goriva u saobraćaju donešena je Uredba o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla ("Službeni list Crne Gore", br. 017/17), a u Glavnom gradu Podgorici nastavljena je izgradnja biciklističke infrastrukture.

Najbolji izvor podataka o emisijama zagađujućih materija u vazduhu je inventar emisija, koji se u skladu sa međunarodnom metodologijom izrađuje do 31. marta tekuće za prethodnu godinu, tako da se najsvježiji podaci kojima se raspolaže u decembru 2020. godine odnose na 2018. godinu.

Prema dostupnim podacima iz inventara, **emisije ugljen-monoksida i suspendovanih čestica** iz sektora sagorijevanja goriva u malim ložištima **blago su povećane** u 2018. godini u odnosu na 2015. godinu. U sektoru sagorijevanja goriva u industriji bilježe se **smanjenja emisija svih zagađujućih materija**, dok su u sektoru saobraćaja za 2018.godinu **povećane** emisije azot-dioksida, ugljen-monoksida i suspendovanih čestica PM10, dok su emisije suspendovanih čestica PM2.5 **smanjene** (tabela 1).

Tabela 1- Emisije zagađujućih materija po sektorima

2015	2018
Sektor sagorijevanja goriva u malim ložištima	
CO 0.19 kt	CO 0.22 kt
PM 10 0.05 kt	PM 10 1.34 kt
PM 2.5 0.05 kt	PM 2.5 0.05 kt
SOx 0.04 kt	SOx 0.04 kt
Sektor sagorijevanja goriva u industriji	
CO 0.37 kt	CO 0.36 kt
PM 10 0.09 kt	PM 10 0.08 kt
PM 2.5 0.09 kt	PM 2.5 0.08 kt
SOx 0.11 kt	SOx 0.10 kt
Sektor drumskog saobraćaja	
CO 5.82 kt	CO 6.7 kt
PM 10 0.22 kt	PM 10 0.35 kt
PM 2.5 0.36 kt	PM 2.5 0.31 kt
NOx 4.61 kt	NOx 6.8 kt

¹ Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za lokalno grijanje prostora na čvrsto gorivo "Službeni list Crne Gore", br. 035/19; Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna kotlova na čvrsta goriva "Službeni list Crne Gore", br. 035/19; Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za lokalno grijanje prostora "Službeni list Crne Gore", br. 035/19; Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za grijanje prostora i kombinovane uređaje za grijanje "Službeni list Crne Gore", br. 035/19

III TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE O IMPLEMENTACIJI AKCIONOG PLANA ZA 2020. GODINU

TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE

Strateški cilj: Zaštita vazduha od zagađivanja										
Operativni cilj 1: Unapređenje pravnog i institucionalnog okvira, izgradnja kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha										
Indikator učinka 1: Stepen usklađenosti pravnog okvira s relevantnom pravnom tekovinom										
Polazne vrijednosti: (2015)		Vrijednost na kraju druge godine sprovođenja strateškog dokumenta			Prelazna vrijednost (2019)			Vrijednost na kraju posljednje godine sprovođenja strateškog dokumenta		
Potpuna usklađenost je postignuta sa 7 od 10 direktiva u oblasti kvaliteta vazduha (70%)		Potpuna usklađenost je postignuta sa 10 od 12 direktiva u oblasti kvaliteta vazduha (83.3%)			Potpuna usklađenost je postignuta sa 11 od 12 direktiva u oblasti kvaliteta vazduha (91.6%)			Potpuna usklađenost (100%)		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka sprovođenja	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
1. Donošenje propisa o zahtjevima za eko dizajn proizvoda koji utiču na potrošnju energije i	Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za lokalno grijanje prostora na	MEK/MOR T	2017 I kvartal	REALIZOVANO	2020 IV kvartal		0.00€	0.00€		

<p>promocija informisanja potrošača o energetskej efikasnosti goriva i uređaja za grijanje domaćinstava</p>	<p>čvrsto gorivo "Službeni list Crne Gore", br. 035/19; Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna kotlova na čvrsta goriva</p> <p>"Službeni list Crne Gore", br. 035/19; Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za lokalno grijanje prostora</p> <p>"Službeni list Crne Gore", br. 035/19; Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za grijanje prostora i kombinovane uređaje za grijanje</p> <p>"Službeni list</p>									
---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

	Crne Gore", br. 035/19									
2. Donijeti Zakon o potvrđivanju amandmana na Geteborški protokol uz LRTAP Konvenciju	Objavljivanje u Službenom listu	MORT	2020 I kvartal	NEREALIZOVANO	2020 IV kvartal	2029	0.00€	0.00€		<p>Obaveze smanjenja emisija zagađujućih materija pokrivenih ovim protokolom potrebno je utvrditi u sklopu pregovora sa EU.</p> <p>Shodno tome, rok za ratifikaciju Protokola zavisice od dinamike pregovora u poglavlju 27.</p>
3. Donijeti Zakon o potvrđivanju amandmana na Protokol o teškim metalima uz	Objavljivanje u Službenom listu	MORT	2020 I kvartal	NEREALIZOVANO	2020 IV kvartal	2029	0.00€	0.00€		<p>Obaveze smanjenja emisija zagađujućih materija pokrivenih ovim protokolom potrebno je</p>

LRTAP Konvenciju;										utvrditi u sklopu pregovora sa EU. Shodno tome, rok za ratifikaciju Protokola zavisiće od dinamike pregovora u poglavlju 27.
4. Donijeti Zakon o potvrđivanju amandmana na Protokol o POPs uz LRTAP Konvenciju.	Objavljivanje u Službenom listu	MORT	2020 I kvartal	NEREALIZOV ANO	2020 IV kvartal	2029	0.00€	0.00€		Obaveze smanjenja emisija zagađujućih materija pokrivenih ovim protokolom potrebno je utvrditi u sklopu pregovora sa EU. Shodno tome, rok za ratifikaciju Protokola zavisiće od dinamike pregovora u

										poglavlj 27.
Operativni cilj 1: Unapređenje pravnog i institucionalnog okvira, izgradnja kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha										
Indikator učinka 2: Redovno izvještavanje o kvalitetu vazduha i emisijama zagađujućih materija u vazduh.										
Polazne vrijednosti (2015)		Vrijednost na kraju druge godine sprovođenja strateškog dokumenta			Prelazna vrijednost (2019)			Vrijednost na kraju posljednje godine sprovođenja strateškog dokumenta		
Broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha: 7 Izveštavanje o kvalitetu vazduha prema Evropskoj agenciji za životnu sredinu: posljednji Izveštaj o kvalitetu vazduha dostavljen 2015. (sa podacima za 2014. godinu). Izveštavanje prema LRTAP Konvenciji: posljednji Izveštaj o inventaru emisija zagađujućih materija u vazduh dostavljen 2013. godine (sa podacima 1990-2011.)		Broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha: 7 Izveštavanje o kvalitetu vazduha prema Evropskoj agenciji za životnu sredinu: posljednji Izveštaj o kvalitetu vazduha dostavljen 2018. (sa podacima za 2017.). Izveštavanje prema LRTAP Konvenciji: posljednji Izveštaj o inventaru emisija zagađujućih materija u vazduh dostavljen 2013. (sa podacima 1990-2011.)			Broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha: 10 Izveštavanje o kvalitetu vazduha prema Evropskoj agenciji za životnu sredinu: posljednji Izveštaj o kvalitetu vazduha dostavljen 2020. godine (sa podacima za 2019.) . Izveštavanje prema LRTAP Konvenciji: posljednji Izveštaj o inventaru emisija zagađujućih materija u vazduh dostavljen 2020. (sa podacima 1990-2018.)			Broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha: 10 Izveštavanje o kvalitetu vazduha prema Evropskoj agenciji za životnu sredinu: posljednji Izveštaj o kvalitetu vazduha dostavljen 2021. godine (sa podacima za 2020.) . Izveštavanje prema LRTAP Konvenciji: posljednji Izveštaj o inventaru emisija zagađujućih materija u vazduh dostavljen 2021. (sa podacima 1990-2019.)		
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka sprovođenja	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
5. Usklađivanje sa evropskim indeksom	Izmjene interet stranice AZPŽS	AZPŽS	2020 I kvartal	REALIZOVANO	2020 IV kvartal		10.000 €	2.500 €	Budžet AZPŽS	

kvaliteta vazduha	http://www.epa.org.me/vazduh/caqi									
6. Unaprijediti kvalitet zdravstvene statistike kroz poboljšanje registrovanja medicinskih podataka, posebno u dijelu definisanja i evidentiranja dijagnoza u okviru zdravstvenog informacionog sistema da bi se omogućila dalja istraživanja uticaja zagađenja vazduha na zdravlje ljudi	Unaprijeđena zdravstvena statistika	MZ/Institut za javno zdravlje/Fond za zdravstveno osiguranje/SZO	2020 I kvartal	NEREALIZOVANO	2020 IV kvartal	U toku je projekat uspostavljanja digitalne platforme za upravljanje podacima generisanim kroz klinički menadžment koji Ministarstvo zdravlja realizuje sa SZO	50.000 €	0.00€	Podrška SZO	U razvoju i implementaciji tehnologija koje će biti integrisane u zdravstveni sistem neophodno je planirati rješenja koja će omogućiti praćenje uticaja zagađenja vazduha na javno zdravlje
7. Realizacija projekta tehničke pomoći za uvođenje sistema matematičkog	Izveštaj o realizaciji projekta	MORT/AZŽ S/ZHMS	2020/I kvartal	U TOKU	2020 IV kvartal	2022	€350.000	€60.000	obezbjeđeno kroz IPA fondove (iznos je smanjen zbog	Uspostaviti bolju saradnju sa meteorološkom službom ZHMS radi daljeg

modeliranja u oblasti kvaliteta vazduha i programa prognostike kvaliteta vazduha pomoću numeričkih meteoroloških modela sa „Chemistry“ komponentom									preusmjerenja sredstava na borbu protiv pandemije)	razvoja modeliranja kvaliteta vazduha
Operativni cilj 2: Uspostavljanje strateškog okvira u oblasti upravljanja kvalitetom vazduha										
Indikator učinka 1: Stepen sprovođenja mjera predviđenih strateškim dokumentima										
Polazne vrijednosti (2015)	Vrijednost na kraju druge godine sprovođenja strateškog dokumenta			Prelazna vrijednost (2019)			Vrijednost na kraju posljednje godine sprovođenja strateškog dokumenta			
Tokom 2015. realizovano je u potpunosti ili djelimično 6 od 9 planiranih mjera (66%) ²	Stepen sprovođenja mjera predviđenih Akcionim planom za sprovođenje Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha u 2018. godini: Tokom 2017. realizovano je u potpunosti ili djelimično 10 od 17 predviđenih mjera (58.8%)			Tokom 2019. realizovano je u potpunosti ili djelimično 8 od 10 planiranih mjera (80%)			Realizacija Akcionog plana (100%)			

² Tokom 2015. godine sprovedene su mjere iz Akcionog plana za period 2013-2017.

Aktivnost	Indikator rezultata	odgovorna institucija	Datum početka sprovođenja	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
8. Izrada izvještaja o sprovođenju Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha u 2019. godini	Zaključak Vlade br.07-2868: Vlada Crne Gore je usvojila Izveštaj na sjednici od 27.06.2019. i zadužila AZPŽS da u najkraćem roku izvrši ažuriranje inventara zagađujućih materija u vazduh	MORT	2020 I kvartal	REALIZOVANO	2020 II kvartal		0.00€	0.00€	Redovna aktivnost MORT	
9. Izraditi izvještaj o sprovođenju Plana kvaliteta vazduha za Glavni grad Podgoricu za period 2015 - 2019. sa	Izveštaj dostavljen MORT	Glavni grad Podgorica	2020 I kvartal	NEREALIZOVANO	2020 IV kvartal	2021 II kvartal Mjera će se realizovati kroz donošenje nove strategije upravljanja	0.00€	0.00€		Plan aktivnosti za poboljšanje kvaliteta vazduha u Glavnom gradu (i cijeloj centralnoj zoni kvaliteta

revizijom akcionog plana						kvalitetom vazduha.					vazduha) izrađen je u sklopu nacrtu Strategije upravljanja kvalitetom vazduha za period 2021-2029. godina
10. Izraditi novu Nacionalnu strategiju upravljanja kvalitetom vazduha za period 2020–2023.	Zaključak Vlade o usvajanju Strategije	MORT	2020 I kvartal	U TOKU	2020 IV kvartal	2021 II kvartal	20.000 €	20.000 €	Podrška UNECE-a kroz regionalni UNDA projekat.	Strategija je u završnoj fazi izrade. Nakon sprovedene javne rasprave i korekcija dokumenta u skladu s rezultatima javne rasprave dokument će biti upućen na usvajanje Vladi Crne Gore do kraja II kvartala 2021. godine	

Operativni cilj 3: Smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh			
Indikator učinka 1: Vrijednosti emisija zagađujućih materija po sektorima			
Polazne vrijednosti (2015)	Vrijednost na kraju druge godine sprovođenja strateškog dokumenta (2018)	Prelazna vrijednost (2019)	Vrijednost na kraju posljednje godine sprovođenja strateškog dokumenta
Sektor sagorijevanja goriva u malim ložištima: CO 0.19 kt PM 10 0.05 kt PM 2.5 0.05 kt SOx 0.04 kt Sektor sagorijevanja goriva u industriji: CO 0.37 kt PM 10 0.09 kt PM 2.5 0.09 kt SOx 0.11 kt Sektor drumskog saobraćaja CO 5.82 kt PM 10 0.22 kt	Sektor sagorijevanja goriva u malim ložištima: CO 0.22 kt PM 10 1.34 kt PM 2.5 0.05 kt SOx 0.04 kt Sektor sagorijevanja goriva u industriji: CO 0.36 kt PM 10 0.08 kt PM 2.5 0.08 kt SOx 0.10 kt Sektor drumskog saobraćaja CO 6.7 kt PM 10 0.35 kt	3 *	4 **

³ *Podaci za 2019 godinu će biti dostupni 2021, jer se inventar emisija zagađujućih materija u vazduh izrađuje za dvije godine unazad.

⁴ ** Vrijednost na kraju posljednje godine sprovođenja strateškog dokumenta nije moguće predvidjeti bez izrade projekcija emisija. Kako projekcije za 2020. godinu nijesu izrađene, stvarne vrijednosti za 2020. godinu će biti poznate 2022. godine kada bude izrađen inventar emisija za 2020. godinu.

PM 2.5 0.36 kt NOx 4.61 kt		PM 2.5 0.31 kt NOx 6.8 kt								
Aktivnost	Indikator rezultata	Odgovorna institucija	Datum početka sprovođenja	Status realizacije	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (s obrazloženjem)	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period
11. Započeti drugu fazu infrastrukture za toplifikaciju Pljevalja (povezivanje na izvor toplotne energije u TE Pljevlja ili dodatni izvor gradske toplane do 20MW)	Izgrađena infrastruktura	Opština Pljevlja	2019 I kvartal	U TOKU	2023 IV kvartal Opština Pljevlja je prenamijenila obezbjeđena sredstva za izradu projekta glavnog toplovoda, dok se EPCG obavezala na obezbjeđenje glavnog, vršnog i rezervnog izvora toplotne energije u		€5.100.000	€ 664.290.000 € 850.000	EPCG /Budžet Opštine Pljevlja	Dalju izgradnju infrastrukture planirati sa realnijim rokovima kroz ažuriranu Strategiju upravljanja kvalitetom vazduha.

					<p>okviru ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja,</p> <p>Budući da je planirani rok završetka ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja, u okviru koje će se obezbjediti i izvor toplotne energije i obezbjediti i tehnički uslovi za izgradnju magistralnog toplovoda 2023. godina, za izgradnju prve faze izgradnje infrastrukture za toplifikacij</p>					
--	--	--	--	--	---	--	--	--	--	--

					u Pljevalja uzet je ovaj rok.					
--	--	--	--	--	-------------------------------------	--	--	--	--	--

V OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA ZA CJELOKUPAN PERIOD SPROVOĐENJA STRATEŠKOG DOKUMENTA

Ukupna planirana sredstva za sprovođenje Akcionog plana za period 2017-2020. godina iznosila su €23.287.500. Pregled izvora finansiranja dat je u Tabeli 2:

Tabela 1 - Pregled izvora finansiranja mjera iz Akcionog plana u periodu 2017-2020

I) OBEZBIJEĐENA SREDSTVA	€13.992.500
Ugovor o zajmu sa Svjetskom bankom za projekat "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje"	€12.542.500
IPA projekti	€1.450.000
II) SREDSTVA KOJA TREBA OBEZBIJEDITI IZ DONACIJA	€4.350.000
Država	€3.000.000
Jedinice lokalne samouprave	€1.450.000
III) SREDSTVA KOJA TREBA OBEZBIJEDITI IZ BUDŽETA	€4.845.000
Budžet države (tekući+kapitalni)	€4.840.000
<i>Tekući budžet</i>	€190.000
<i>Kapitalni budžet</i>	€4.650.000
Budžet jedinica lokalne samouprave	€5.000
UKUPNO	€23.287.500

Od obezbijeđenih sredstava utrošeno je €5,874.610 iz zajma Svjetske banke za sanaciju deponije šljake i pepela Maljevac (€3,138.164 i flotacionog jalovišta Gradac (€2,736.446). Ukupna ugovorena sredstva za ove dvije lokacije iznose (€13,303.325).

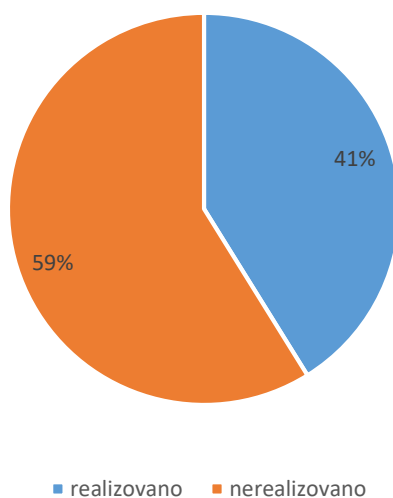
Takođe, utrošeno je €1.160.000 iz IPA sredstava za opremanje mreže za praćenje kvaliteta vazduha i nabavku softvera za modeliranje kvaliteta vazduha.

Što se tiče sredstava koja je trebalo obezbijediti iz donacija, jedinice lokalne samouprave obezbjedile su €1.150.000 za izgradnju biciklističke infrastrukture (Glavni grad) i € 575.858 za brikete i pelete (Opština Pljevlja). Dio ovih sredstava obezbjeđen je iz budžeta. Pored toga, za realizaciju mjera iz Akcionog plana utrošeno je €389.000 donatorskih sredstava iz različitih izvora (WBIF, GEF, UNDP, UNECE, EMSA).

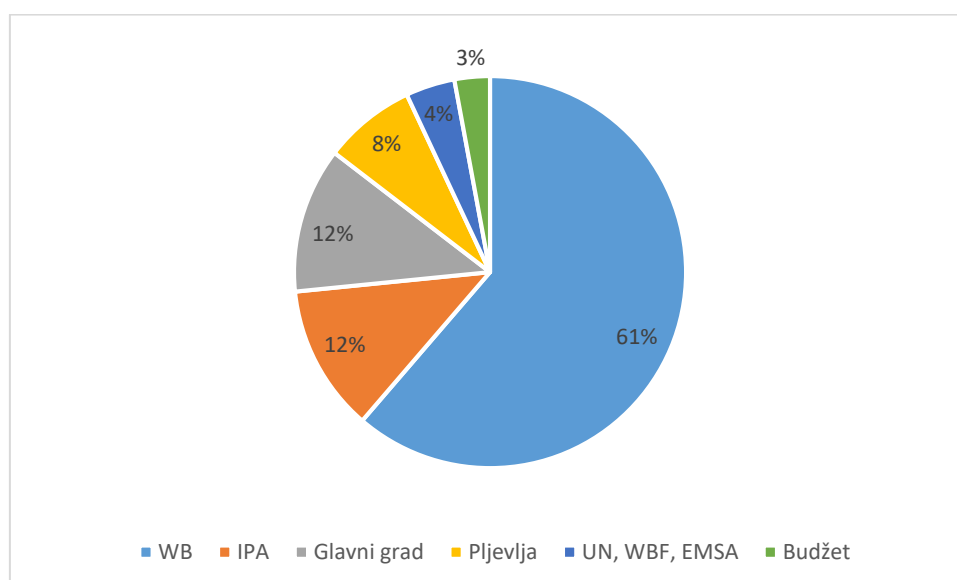
Od sredstava koja je trebalo obezbijediti iz budžeta, sredstva iz kapitalnog budžeta su samo djelimično utrošena na projektnu dokumentaciju za izgradnju gradske toplane u Pljevljima (€79.244) dok se od same izgradnje odustalo. Takođe, opština Pljevlja je utrošila €73.769 na rekonstrukciju gradske kotlarnice u Skerličevoj ulici. Iz tekućeg budžeta obezbijeđena su sredstva za finansijsku podršku fizičkim licima za mjere energetske efikasnosti (Ministarstvo ekonomije, Eko-fond €180.000) izradu inventara emisija zagađujućih materija u vazduh (MORT, €80.000), sprovođenje edukativnih kampanja o negativnim efektima paljenja poljoprivrednog otpada (MORT €10,000) i usklađivanje sa evropskim indeksom kvaliteta vazduha (AZPŽS €10,000).

Ukupna utrošena sredstva iznose € **9,582.481 (41%)**. Odnos planiranih i utrošenih sredstava dat je na grafičkom prikazu.

Grafik 2- Odnos planiranih i utrošenih sredstava

Grafik 3 – Utrošena sredstva po izvorima finansiranja

Na grafikonu 2 prikazan je udio različitih izvora finansiranja, gdje je udio sredstava iz zajma Svjetske banke za realizaciju projekta “Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje” dominantan. Imajući u vidu da ugovorena sredstva iz ovog izvora premašuju planirana i da će ona biti utrošena za planirane mjere tokom 2021. godine, realizaciju ukupnih sredstava od 41% ne treba uzeti za valjan indikator ukupne realizacije sredstava. Naime, ukoliko bi se ugovorena sredstva iz ovog izvora smatrala utrošenim realizacija sredstava iznosila bi 73%. Kašnjenja sa realizacijom projekta “Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje”, kao i odustajanje od izgradnje mini-toplane u Pljevljima za koju su planirana sredstva u iznosu od 5,1 milion eura čine 95% nerealizovanih planiranih sredstava.

Pored poboljšanja kvaliteta vazduha u sjevernoj i centralnoj zoni kvaliteta vazduha, realizovane mjere imale su brojne druge benefite. Na primjer, kroz povećanje energetske efikasnosti stambenih objekata povećan je kvalitet života korisnika, ostvarene energetske uštede i podignuta svijest javnosti vezana za uticaj potrošnje energije na kvalitet vazduha. Kroz izgradnju biciklističke infrastrukture skrenuta je pažnja javnosti na zdrave stilove života,

omogućena bolja mobilnost i rekreacija u urbanoj sredini Glavnog grada i smanjena potreba za drugim vidovima saobraćaja.

VI PREPORUKE ZA NAREDNI CIKLUS PLANIRANJA POLITIKE

Nacionalna strategija upravljanja kvalitetom vazduha iz 2013. godine koncipirana je u trenutku kada je bilo neophodno izgraditi pravni, strateški i institucionalni okvir i unaprijediti monitoring i izvještavanje o kvalitetu vazduha. Postavljeni ciljevi su u velikoj mjeri ispunjeni, tako da novi strateški dokument u oblasti zaštite vazduha treba snažnije usmjeriti ka poboljšanju kvaliteta vazduha, smanjenju emisija zagađujućih materija u vazduh i daljem jačanju uspostavljenog pravnog, institucionalnog i strateškog okvira.

Pored toga, neophodno je definisati mjerljive indikatore uspjeha kako bi se olakšalo praćenje i izvještavanje o sprovođenju strateškog dokumenta. Kao izazov u implementaciji primijećeno je da je planiranje za četvorogodišnji period često nezahvalno, naročito kada je u pitanju dinamika sprovođenja donatorskih projekata ili kapitalnih investicija. Imajući u vidu i činjenicu da je budžetsko planiranje kratkoročno, za novi strateški dokument bi bar u prvom periodu implementacije trebalo izraditi akcione planove kraćeg trajanja, naročito zbog budžetskih nepoznanica i neizvjesnosti vezanih za trajanje pandemije.

Saradnju sa jedinicama lokalne samouprave treba znatno unaprijediti kroz organizaciju redovnih sastanaka sa opštinama koje pripadaju istoj zoni kvaliteta vazduha, radi prezentacije rezultata mjerenja, planiranja aktivnosti i razmjene informacija o aktivnostima na lokalnom nivou koje negativno ili pozitivno utiču na kvalitet vazduha.

Imajući u vidu stanje mreže za praćenje kvaliteta vazduha, posebnu pažnju treba obratiti na obezbjeđenje ispravnog rada opreme, odnosno redovan servis i kalibraciju, kao i obaveznu akreditaciju laboratorija koje učestvuju u monitoringu i održavanju i kalibrisanju opreme. Kroz dalju realizaciju IPA fondova za 2016. godinu i buduće jačanje kapaciteta neophodno je u saradnji sa meteorološkom službom Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju razviti kapacitete za modeliranje kvaliteta vazduha i prognozu kvaliteta vazduha kako bi se građanima pored aktuelnog stanja mogla pružiti kvalitetnija informacija u ovom pogledu.

Pažnju treba obratiti na postizanje ciljeva održivog razvoja (naročito potciljevi 3.9 i 11.6) kao i sinergiju sa ciljevima klimatske politike. Ispunjavanje završnog mjerila za pregovaračko Poglavlje 27 u procesu evropskih integracija i smjernice date kroz Zelenu agendu za Zapadni Balkan treba da ostanu među prioritarnim ciljevima novog strateškog dokumenta.

U skladu sa navedenim, konkretne preporuke se mogu koncipirati na sljedeći način:

Lokalnim samoupravama preporučuje se:

- aktivnije učešće u planiranju, sprovođenju i izvještavanju o sprovođenju nove Strategije upravljanja kvalitetom vazduha;
- izrada lokalnih planova zaštite životne sredine u skladu sa Zakonom o životnoj sredini i uvrštavanje mjera za smanjenje zagađenja vazduha i preventivnih mjera zaštite vazduha u ove programe;
- promocija održivog lokalnog saobraćaja;
- prestanak korišćenja čvrstih goriva za grijanje javnih zgrada i prelazak na ekološki prihvatljivija goriva.

Institucijama odgovornim za praćenje i izvještavanje o kvalitetu vazduha i to:

- Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine preporučuje se:
 - o obezbjeđenje ispravnog rada opreme za praćenje kvaliteta vazduha;
 - o redovan servis i kalibracija opreme;
 - o obavezna akreditacija laboratorija koje učestvuju u monitoringu i održavanju i kalibrisanju opreme;
 - o redovno izvještavanje o kvalitetu vazduha i emisijama zagađujućih materija u vazduh;
 - o izrada projekcija emisija zagađujućih materija u vazduh.

Zavodu za hidrometeorologiju i seizmologiju preporučuje se:

- o obezbjeđenje ispravnog rada opreme za praćenje kvaliteta vazduha;
- o redovan servis i kalibracija opreme;
- o obavezna akreditacija laboratorija koje učestvuju u monitoringu i održavanju i kalibrisanju opreme;
- o redovno izvještavanje o kvalitetu vazduha prema Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine;
- o razvoj kapaciteta za modeliranje kvaliteta vazduha uz pomoć realizacije IPA sredstava za 2016. godinu.

CETI d.o.o. Podgorica preporučuje se:

- o obavezna akreditacija laboratorije za praćenje kvaliteta vazduha;
- o redovno izvještavanje o kvalitetu vazduha prema Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine.

U skladu sa definisanim mjerama za smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh i poboljšanje kvaliteta vazduha, **organima državne uprave, u okvirima njihove nadležnosti** preporučuje se:

- prestanak korišćenja čvrstih goriva za grijanje javnih zgrada i prelazak na ekološki prihvatljivija goriva;
- sprovođenje mjera energetske efikasnosti;
- promocija održivog saobraćaja, alternativnog prevoza, rada zaposlenih od kuće i javne nabavke ekološki prihvatljivih vozila;
- održivo upravljanje otpadom;
- primjena mjera u sektoru poljoprivrede za smanjenje emisija amonijaka;
- promocija novih tehnologija sa ciljem zaštite životne sredine.

Fondu za zaštitu životne sredine preporučuje se:

- obezbjeđenje sredstava za kreditiranje fizičkih lica za sprovođenje mjera energetske efikasnosti i zamjene uređaja za grijanje domaćinstava energetski efikasnijim uređajima;
- obezbjeđenje sredstava za promociju električnih automobila i infratrakture za njihovo korišćenje.